अध्याय २ रा.

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥
श्री कुलदेवतायै नमः ॥ श्री सीतारामचंद्राभ्यां नमः ॥
श्री सद्गुरु साईनाथाय नमः ॥

पूर्वाध्यायीं मंगलाचरण । जाहलें देवताकुलगुरुवंदन ॥
साईचरित्रबीज पेरून । आतां प्रयोजन आरंभूं ॥ १ ॥
अधिकारी अनुबंध दिग्दर्शन । अति संकलित करूं विवेचन ॥
जेणें श्रोतयां ग्रंथ प्रवेशन । आयासेंवीण घडेल ॥ २ ॥
प्रथमाध्यायीं यथानुक्रम । करून गोधूम पेषणोपक्रम ॥
केला महामारीचा उपशम । आश्चर्य परम ग्रामस्थां ॥ ३ ॥
ऐशा साईच्या अगाध लीला । श्रवण करितां आनंद झाला ॥
तोच या काव्यरूपें प्रगटला । बाहेर उतटला प्रेमपूर ॥ ४ ॥
म्हणून साईचे धन्यवाद । वाटलें यथामती करावे विशद ॥
होतील ते भक्तांस बोधप्रद । पापापनोद होईल ॥ ५ ॥
तदर्थ हें साईचें चरित्र । लिहूं आदरिलें अति पवित्र ॥
आरंभिलें हें कथासत्र । इह परत्र सौख्यद ॥ ६ ॥
सन्मार्गदर्शक संतचरित्र । नव्हे तें न्याय वा तर्क शास्त्र
तरी होईल जो संतकृपापात्र । तया न विचित्र कांहींच ॥७॥

तरी ही प्रार्थना श्रोतयांलागीं । व्हावें जी या आनंदाविभागी
धन्य भाग्याचा तो सत्संगी ॥ कथा व्यासंगीं निरत जो ॥८॥
चिर परिचित जीवाचा मित्र । सहवास ज्याचा दिवस रात्र ॥
त्याचें न मज रेखाटवे चित्र । संतचरित्र काय लिहूं ॥ ९ ॥
जेथ माझें मज अंतरंग । ओळखूं येईना यथासांग ॥
त्या म्यां संता मनींचें तरंग। वर्णावे निर्व्यंग कैसेनी ॥१०॥
करूं जातां स्वरूपनिर्धार । मूकावले जेथ वेदही चार ।
त्या तुझ्या रूपाचा विचार। कळेल साचार मजकैसा ॥११॥
स्वयें आधीं संत व्हावें । मगसंतां यथार्थ जाणावें ॥
तेथ मी संतांस काय वानावें । हे मज ठावें आधींच ॥१२॥
सप्त सागरींचें पाणी । तयाचीही करवेल मापणी ॥
आकाशास घालवेल गवसणी । परी न आयणीं संतयेती॥१३॥
जाणें मनीं मी एक पामर । परी बाबांचा प्रताप अनिवार ।
पाहून उठे गावयाची लहर । तीही अनावर हों पाहे ॥१४॥
जय जयाजी साई राया । दीना दुबळ्यांचिया विसाविया ॥
अगाध न वर्णवे तुझी माया । करी कृपा या दासावर ॥ १५ ॥
लहाना तोंडीं मोठा घांस । तैसें हें होईल माझें साहस ॥
होउं न देई माझा उपहास । वाटे हा इतिहास लिहावा ॥१६॥
संतचरित्रें जे जे लिहिती । तयांवरी भगवंताची प्रीति ॥
ऐसें महाराज ज्ञानेश्वर वदती। धरावी भीति मग मी कां ॥१७॥
माझियाही मनींही स्फूर्ति । चेतविती तीच भगवंतमूर्ति ॥
स्वयें जरी मी जड मूढमती । निजकार्यपूर्ति ती जाणे ॥ १८ ॥

भक्त जी जी सेवा कल्पिती । संत स्वयेंच करवून घेती ।
भक्त केवळ कारण निमित्तीं । सकळ स्फूर्ति संतांची ॥ १९ ॥
सारांश हा साई स्वयें करवी । निजचरित्र मज मूर्खा करवीं ।
गौणेंच या कथेची थोरवी । गौरवी जे आदरें ॥ २० ॥
साधुसंत अथवा श्रीहरि । कोणातेंही धरूनि निजकरीं ॥
आपुली कथा आपण करी । निजकर शिरीं ठेवुनी ॥ २१ ॥
जैसी शके सतराशें सालीं । महीपतीस बुद्धि स्फुरली ॥
साधु संतांहीं सेवा घेतली । चरित्रें लिहिविलीं त्या करवीं ॥२२
तीच सेवा अठराशें सालीं । दास गणूच्या हस्तें घेतली ॥
पुढील संतचरित्रें लिहिविली । पावन झालीं सकळीकां ॥ २३ ॥
भक्त आणि संत विजय ग्रंथ । भक्त आणि संत लीलामृत ॥
हे चार जैसे महीपती रचित । दास गणूकृत दोन तसे ॥ २४ ॥
एकाचें नांव भक्तलीलामृत । दुजयाचें तें संतकथामृत ॥
उपलब्ध अर्वाचीन भक्त संत । उभय ग्रंथांत वर्णिले । २५ ॥
त्यांतील भक्तलीलामृतांत । श्रीसाईचें मधुर चरित ॥
आहे वर्णिलें अध्यायत्रयींत । श्रोतीं तें तेथ वाचावें ॥ २६ ॥
तैशीच गोड ज्ञानकथा । कथिती साई एकाभक्ता ॥
ती वाचावी संतकथामृता । अध्याय सत्तावन पहा ॥ २७ ॥
शिवाय साईंची अलौकिक लीला । रघुनाथ सावित्री भजनमाला
अनुभव पूर्वक निववी जनाला । अभंग पदाला गाऊन ॥२८॥
यांतचि एक बाबांचें लेंकरूं । जें तृषित चकोरां अमृत करूं ॥
वर्षलें कथामृत प्रेम पडि भरू । श्रोतां तें सादरू सेवावें ॥ २९ ॥

दास गणूची स्फूट कविता । तीही अत्यंत रस भरिता ॥
आनंद देईल श्रोतयाचित्ता । लीला परिसतां बाबांची ॥ ३० ॥
तैसेंच गुर्जर जनांकरितां । भक्त अमीदास भवानी मेथा ॥
यांनीं ही कांहीं चमत्कार कथा । अति प्रेमळता लिहिल्याती ।३१
शिवाय कांहीं सद्भक्त शिरोमणी । साई प्रभा हें नांव ठेवुनीं ॥
प्रसिद्ध करित पुण्यपट्टणी । कथा श्रेणी बाबांच्या ॥ ३२ ॥
ऐस ऐशिया कथा असतां । या ग्रंथाची काय आवश्यकता ॥
शंका येईल श्रोतया चित्ता । निराकरणता आकर्णिजे ॥ ३३ ॥
साईचरित्र महासागर । अनंत अपार रत्नाकर ॥
मी टिटवी तो रिता करणार । घडणार हें कैसेंनी ॥ ३४ ॥
तैसें साईचें चरित्र गहन । अशक्य कधींही सांग वर्णन ॥
म्हणून करावें करवेल तें कथन । तेणेंच समाधान मानावें ॥ ३५ ॥
अपार साईच्या अपूर्व कथा । शांतिदायक भवद्वार्ता ॥
श्रोतियां देतील श्रवणोल्हासता । चित्तस्थिरता निजभक्तां ॥ ३६ ॥
कथा वदले परोपरीच्या । व्यावहारिक उपदेशाच्या ॥
तैशाच सर्वांच्या अनुभवाच्या । धर्माच्या निजकर्माच्या ॥ ३७ ॥
अपौरुषेय श्रुति विख्यात । जैशा असंख्य आख्यायिकाविश्रुत ॥
तैशाच बाबा मधुर अर्थभरित । कथा अपरिमित सांगत ॥ ३८ ॥
ऐकतां त्या सावधान । इतर सुखें तृणासमान ॥
विरोन जाय भूकतहान । समाधान अंतरीं ॥ ३९ ॥
कोणासन्हावी ब्रम्ह सायुज्यता । अष्टांगयोग प्रावीण्यता ।
समाधिसुख निर्भरता । होईल कथा परिसतां या ॥ ४० ॥

श्रवणार्थियांचें कर्मपाश । तोडून टाकिती या कथा अशेष ॥
बुद्धीसदेती सुप्रकाश । निर्विशेष सुख सकळां ॥ ४१ ॥
तेणें मज स्फुरली वासना । ऐशा सुसंग्राह्य कथा नाना ॥
ओवूनी करावें मालाग्रथना । हीच उपासना चांगली ॥ ४२ ॥
कानीं पडतां चार अक्षरें । तात्काळ जीवाचें दुर्दिनओसरे ॥
संपूर्ण कथा ऐकतां सादरें । भावार्थी उतरेल भवपार ॥ ४३ ॥
माझी करोनिया लेखणी । बाबाच गिरवितील माझा पाणी ॥
मी तो केवळ निमित्ताला धणी । अक्षरें वळणीं वळवीतों ॥ ४४
वर्षानुवर्ष बाबांची लीला । पाहोनि लागला मनासी चाळा ॥
बाबांच्या गोष्टी कराव्या गोळा । भोळ्या प्रेमळा कारणें ॥ ४५ ॥
होऊनियां प्रत्यक्ष दर्शन । निवाले नाहींत ज्यांचे नयन ।
तयांस बाबांचें माहात्म्य श्रवण । पुण्य पावन घडावें ॥ ४६ ॥
कोणा सभाग्याचिया मना । वाचावयाची होईल कामना ।
परमानंद होईल मना ॥ समाधाना लाहेल ॥ ४७ ॥
ऐशी मनांत उदेली वृत्ति । माधवरावांचे कानावरतीं ॥
घातली परी साशंक चित्तीं । कैसें मन्मति साधे हें ॥ ४८ ॥
वयास उलटलीं वर्षें साठ । बुद्धिही नाठ वाहे सुनाट ॥
अशक्तपणें राहील खटपट । उरली वटवट तोंडाची ॥ ४९ ॥
ती तरी व्हावी साईप्रीत्यर्थ । साधेल कांहींतरी परमार्थ ॥
इतरत्र होईल ती निरर्थ । एतदर्थ हा यत्न ॥ ५० ॥
अनुभव घेतां दिवस राती । वृत्तांत लिहावा आलें चित्तीं ॥
जयाच्या परिशीलनें शांति । मनास विश्रांति लाभेल ॥ ५१ ॥

आत्मतृप्तीचे निसर्गोद्गार । स्वानुभूतीचे अधिष्ठानावर ॥
बाबा उद्गारले वारंवार । श्रोतयां सादर करावे ॥ ५२ ॥
बहुत वदले ज्ञानकथा । अनेकां लाविलें भजनपंथा ॥
तयांचा संग्रह करावा पुरता । होईल गाथा साईचा ॥ ५३ ॥
त्या या कथा जे सांगती । सादर मनें जे जे ऐकती ॥
उभयांच्या मनास विश्रांति । पूर्ण शांति लाभेल ॥ ५४ ॥
ऐकतां श्रीमुखींच्या कथा । भक्त विसरतील देहव्यथा ॥
तयांचें ध्यान मनन करितां । भव निर्मुक्तता आपैसी ॥ ५५ ॥
श्रीसाईमुखींच्या वार्ता । अमृता परिस रस भरिता ॥
परमानंद दाटेल परिसतां । काय मधुरता वानूं मी ॥ ५६ ॥
ऐशिया कथा जो अदांभिकता । आढळेल मज गातां वर्णितां ॥
वाटे तया पदरज धुळी लोळतां । मोक्ष हाता येईल ॥ ५७ ॥
तयांच्या गोष्टींची अलौकिक मांडण । तैशीच शब्दा शब्दाची ठेवण
परिसता तल्लीन श्रोतृगण । सुख संपूर्ण सकळिकां ॥ ५८ ॥
जैसे गोष्टी ऐकावया कान । किंवा दर्शन घ्यावया नयन ॥
तैसेंच मन होऊनियां उन्मन । सहज ध्यान लागावें ॥ ५९ ॥
गुरुमाउली माझी जननी । कथिती तियेच्या कथा ज्या जनीं ॥
ऐकिजेती वदनो वदनीं । सादर श्रवणीं साठवूं ॥ ६० ॥
त्या त्याच वारंवार आठवूं । साठवतील तितक्या साठवूं ॥
प्रेमबंधनीं त्या गांठवूं । मग लुटवूं परस्पर ॥ ६१ ॥
यांत माझें कांहींच नाहीं । साईनाथांचीच प्रेरणा ही ॥
ते जैसें वदवितील कांहीं । तैसें तें पाहीं मी वदें ॥ ६२ ॥

मी वदें हाही अहंकार । साईच स्वयें सूत्रधार ॥
तोच वाचेचा प्रवर्तविणार । तरी ते वदणार मी कोण ॥ ६३ ॥

मीपणा समर्पितां पायांवर । सौख्य लाधेल अपरंपार ॥
सकळ सुखाचा संसार । अहंकार गेलिया ॥ ६४ ॥

ही वृत्ति उठाया अवसर । बाबांस विचारूं नाहीं धीर ॥
आले माधवराव पायरीवर[1] । तयांचें कानावर घातली ॥ ६५ ॥

तेचवेळीं माधवरावांनीं । नाहीं तेथें दुसरें कोणी ॥
ऐसाच प्रसंग साधुनी । बाबा लागुनीं पुसियलें ॥ ६६ ॥

बाबा हे अण्णा[2] साहेब म्हणती । आपुलें चरित्र यथामती ॥
लिहावें ऐसें येतें चित्तीं । आपुली अनुमति असलिया ॥ ६७॥

मी तो केवळ भिकारी । फिरतों भिक्षेस दारोदारीं ॥
ओली कोरडी भाजी भाकरी । खाऊनी गुजारीं काळ मी ॥६८

त्या माझी कथा काशाला । कारण होइल उपहासाला ॥
ऐसें न म्हणाया हिरियाला । कोंदणीं जडविला पाहिजे ॥ ६९॥

असो आपुली अनुज्ञा काय । लिहितील आपण असल्या सहाय ॥
किंवा लिहिवितील आपुलेचपाय । दूर अपाय दवडुनी ॥ ७० ॥

असतां संतांचीं आशीर्वचनें । तैंच उपक्रम ग्रंथरचनें ॥
विना आपुल्या कृपावलोकनें । निर्विघ्न लेखन चालेना ॥ ७१॥

जाणोनि माझिया मनोगता । कृपा उपजली साईसमर्था ॥
म्हणती लाहसील मनोरथा । पायीं म्यां माथा ठेविला ॥ ७२ ॥

१ मशीदीची पायरी. २ या सांईचरित्राच्या लेखकास त्यांचे स्नेही बहुधा या नांवानें संबोधीतात.

दिधला मज उदीचा प्रसाद । मस्तकीं ठेविला हस्तवरद ॥
साईसकलधर्मविशारद । भवापनोदक भक्तांचा ॥ ७३ ॥

ऐकोनि माधवरावाची प्रार्थना । साईस आली माझी करुणा ॥
अधीर मनाच्या शांतवना । धैर्य प्रदाना आदरिलें ॥ ७४ ॥

भावार्थ जाणोनि माझे मनींचा । अनुज्ञापनीं प्रवर्तली वाचा ॥
'कथावार्तादि अनुभवांचा । संग्रह साचा करावा' ॥ ७५ ॥

दफ्तर ठेवा बरें आहे । त्याला माझें पूर्ण सहाये ॥
तो तर केवळ निमित्त पाहें । लिहावें माझे मीच कीं ॥ ७६ ॥

माझी कथा मीच करावी । भक्तेच्छा मीच पुरवावी ॥
तयानें अहंवृत्ति जिरवावी । निरवावी ती ममपदीं ॥ ७७ ॥

ऐसें वर्ते जो व्यवहारीं । तयासी पूर्ण साह्य करी ॥
हे कथाच काय सर्वतोपरी । तयाघरीं राबें मी ॥ ७८ ॥

अहंवृत्ति जेव्हां मुरे । तेव्हां तयाचा ठावही नुरे ॥
मीच मग मीपणें संचरें । माझ्याच करें लिहीन मी ॥ ७९ ॥

ये बुद्धि जें कर्म आरंभिलें । श्रवण मनन वा लेखन वहिलें ॥
ज्याचें त्यानेंच तें संपादिलें ॥ त्यास तों केलें निमित्त ॥ ८० ॥

अवश्यमेव दप्तर ठेवा । घरीं दारीं असा कुठें वा ॥
वारंवार आठव ठेवा । होईल विसाव जीवास ॥ ८१ ॥

करितां माझिया कथांचें श्रवण । तयांचें कीर्तन आणि चिंतन ॥
होईल मद्भक्तीचें जनन । अविद्या निरसन रोकडें ॥ ८२ ॥

जेथें भक्ती श्रद्धान्वित । तयाचा मी नित्यांकित ॥
ये अर्थीं न व्हावे शंकित । इतरत्र अप्राप्त मी सदा ॥ ८३ ॥

सद्भावें या कथा परिसतां । निष्ठा उपजेल श्रोतयां चित्ता ॥
सहज स्वानुभव स्वानंदता । सुखावस्था लाधेल ॥ ८४ ॥

भक्तासीं निजरूपज्ञान । जीवा शीवा समाधान ॥
लक्षेल अलक्ष्य निर्गुण । चैतन्यघन प्रगटेल ॥ ८५ ॥

ऐसें या मत्कथांचें विंदान । याहून काय पाहिजे आन ॥
हेंच श्रुतीचें ध्येय संपूर्ण । भक्त संपन्न ये अर्थीं ॥ ८६ ॥

जेथें वादावादीची बुद्धी । तेंथें अविद्या माया समृद्धि ॥
नाहीं तेथें स्वहित शुद्धी । सदा दुर्बुद्धी कुतर्की ॥ ८७ ॥

तो न आत्मज्ञानास पात्र । तयास ग्रासी अज्ञान मात्र ॥
नाहीं तयास इहपरत्र । असुख सर्वत्र सर्वदा ॥ ८८ ॥

नको स्वपक्षस्थापन । नको परपक्षनिराकरण ॥
नको पक्षद्वयात्मक विवरण । कायते निष्कारण सायास ॥८९॥

"नको पक्षद्वयात्मक विवरण" । होतां या शब्दाचें स्मरण ॥
पूर्वीं श्रोतयां दिधलें अभिवचन । जाहली आठवण तयाची ॥९०

मागां प्रथमाध्याय संपता । वचन दिधलेंसे कीं श्रोतां ॥
हेमाड नाम करण कथा । आधीं समस्तां सांगेन ॥ ९१ ॥

कथेमध्यें ही आडकथा । परिसतां ठरेल युक्तायुक्तता ॥
होईल जिज्ञासेची पूर्तता । ही ही प्रेरकता साईची ॥ ९२ ॥

पुढें मग पूर्वानुसंधान । होईल साई चरित्र निवेदन ॥
ह्मणून श्रोतां करावें श्रवण । दत्तावधान ते कथा ॥ ९३ ॥

आतां हा साईलीला ग्रंथ । भक्त हेमाडपंत विरचित ॥
ऐसें जे प्रति अध्यायांतीं श्रुत । ते हे पंत कोण कीं ॥ ९४ ॥

सहज आशंका श्रोतयां मना । करावया तज्जिज्ञासा शमना ॥
कैसा आरंभ या नामकरणा । व्हावें त्या श्रवणा सादर ॥ ९५
जन्मादारभ्य मरणावधी । षोडश संस्कार देहासंबंधीं ॥
त्यांतील एक नामकरण विधी । संस्कार सिद्धी प्रसिद्ध ॥ ९६
तत्संबंधीं अल्प कथा । श्रोतां परिसीजे सादर चित्ता ॥
हेमाडपंत नामकरणता । प्रसंगोपात्तता प्रगटेल ॥ ९७ ॥
आधीं हा लेखक खटयाळ । जैसा खटयाळ तैसा वाचाळ ॥
तैसाच टवाळ आणि कुटाळ । नाहीं विटाळ ज्ञानाचा ॥ ९८ ॥
नाहीं ठावा सद्गुरु महिमा । कुबुद्धी आणि कुतर्कप्रतिमा ॥
सदा निज शाहाणीवेचा गरिमा । वादकर्मा प्रवृत्त ॥ ९९ ॥
परी प्राक्तनरेषा सबळ । तेणेंच साईचे चरण कमळ ॥
दृष्टीस पडलें अदृष्टें केवळ । हा तो निश्चळ वादनिष्ठ ॥ १०० ॥
काका[1] साहेब भक्त प्रवर नाना[2]साहेब चांदोरकर ॥
यांसी ऋुणानुबंध नसता जर । कोठून जाणार शिरडी हा १०१
काकासाहेब आग्रहा पडले । शिरडीचें जाणें निश्चित ठरलें ॥
जावयाचे दिवशींच बदललें । मन तें फिरलें अवचित्र ॥ १०२ ॥
याचा एक परम मित्र ॥ तो लब्धानुग्रह गुरुपुत्र ॥
असतां लोणावळ्यास सहकलत्र । प्रसंग विचित्र पातला१०३।
तयाचा एकुलताएक सुत । शरीरें सुदृढ गुणवंत ॥
असतां त्या शुद्ध हवेच्या स्थानांत । ज्वराक्रांत जाहला१०४।

१रा. रा. हरी सिताराम उर्फ भाऊसाहेब दीक्षित यांना साईबाबा काका म्हणून संबोधीत.

२ कै. बा. नारायण गोविंद चांदोरकर यांना साईबाबा नाना म्हणून संबोधीत.

केले सकळ उपाय मानवी । जाहले दोरे उतारे दैवी ॥
गुरूस आणून संन्निध बैसवी । अखेर फसवी सुत त्यातें १०५॥
प्रसंग पाहूनि ऐसा बिकट । निवारावया दुर्धर संकट ॥
गुरूस बसविलें पुत्रा निकट । तें सर्व फुकट जाहलें ॥ १०६ ॥
ऐसा हा संसार महा विचित्र । कोणाचा पुत्र कोणाचें कलत्र ॥
प्राणिमात्राचें कर्मतंत्र । अदृष्ट सर्वत्र अनिवार ॥ १०७॥
कानीं पडतां ही दुर्वार्ता । अति उद्विग्नता आली चित्ता ॥
हीच काय गुरूची उपयुक्तता । पुत्र एकुलता राखवेना ॥ १०८ ॥
प्रारब्ध कर्म प्राबल्यता । तीच साई दर्शनीं शिथिलता ॥
प्राप्त झाली या माझिया चित्ता । पडला मोडता गमनांत ॥१०९॥
किमर्थ जावें शिरडीप्रती । काय त्या माझ्या स्नेह्याची स्थिती ॥
हाच ना लाभ गुरूचे संगती । गुरु काय करिती कर्मास ॥ ११० ॥
असेल जें जें ललाटीं लिहिलें । तें तेंच जरी होणार वहिलें ॥
मग तें गुरुविण काय कीं अडलें । जाणें ठेलें शिरडीचें ॥ १११ ॥
किमर्थ अपुलें स्थान सोडा । कशास गुरूचे मागें दौडा ॥
सुखाचा जीव दुःखांत पाडा । कवण्या चाडा कळेना ॥ ११२ ॥
जैसें जैसें यदृच्छे घडे । तें तें भोगूं सुख वा सांकडे ॥
काय जाऊनियां गुरूच्याकडे । जरी होणारापुढें चालेना ॥११३॥
जैसें जयाचें अर्जित । नको म्हणतां चालून येत ॥
होणारापुढें कांहींही न चालत । नेलें मज खेंचित शिरडीस॥११४॥
नानासाहेब प्रांताधिकारी । करूं निघाले वसईची फेरी ॥
ठाण्याहूनि दादरावरी । येवूनि विळभरी बैसले ॥ ११५ ॥

१ मृत्युमुखीं पडे. २ क्षणभर.

मध्यंतरीं एक तास । गाडी वसईची यावयास ॥
वाटलें हा अवकाश । लावूं कीं कामास एकादिया ॥ ११६ ॥
जाहली मात्र ऐसी स्फूर्ति । तोंच आली दादरावरती ॥
गाडी एक केवळ वांद्र्यापुरती । ते मग बैसती तियेंत ॥ ११७॥
येतां गाडी निजस्थानीं । निरोप आला मज लागूनी ॥
मग मी भेट घेतां तत्क्षणीं । चालली काहणी शिरडीची ॥११८॥
'केव्हां निघणार साईदर्शना । किमर्थ आळस शिरडी गमना' ॥
'दीर्घसूत्रता कां प्रस्थाना । निश्चिती मना कां नाहीं' ॥ ११९ ॥
पाहूनि नानांची आतुरता । मीही शरमलों अपुले चित्ता ॥
परी मनाची झालेली चंचलता । पूर्ण प्रांजळता निवेदली॥१२०॥
त्यावरी मग नानांचा बोध । कळकळीचा प्रेमळ शुद्ध ॥
परिसतां शिरडीगमनेच्छोद्बोध । अति मोदप्रद जाहला ॥१२१॥
'तात्काळ निघतों' घेतलें वचन । तेव्हांच नानांही केलें प्रयाण॥
मग मीही मागें परतोन । ठेविलें प्रस्थान मुहूर्तीं ॥ १२२ ॥
मग सरसामान आवरूनी । सर्व निरवानिरव करुनी ॥
तेच दिवशीं अस्तमानीं । शिरडी लागूनि निघालों ॥१२३॥
सायंकाळा पाठील मेल । दादरावर उभी राहील ॥
जाणून दादरचेंच भरलें हंशील । तिकीट तेथील घेतलें ॥१२४॥
परी मी गाडींत जाऊन बसतां । बांद्रे स्टेशनीं गाडी असतां ॥
यवन एक गाडी सुटतां । अति चपळता आंत ये ॥ १२५ ॥
तिकीट घेतलें दादरपर्यंत । तोंच आरंभीं कार्यविघात ॥
प्रथम ग्रासीं मक्षिकापात । तैसा डोकावत होता कीं ॥ १२६ ॥

सर्वे पाहून सरसामान । यवन पुसे मज 'कोठें गमन ?' ॥
तंव ह्मणे मी दादरास जाऊन ॥ मेल साधीन मनमाडची॥१२७॥

तंव तो सुचवी वेळेवर । उतरूं नका हो दादरावर ॥
मेल न तेथें थांबणार । बोरीबंदर गांठावें ॥ १२८ ॥

होती न वेळीं ही सूचना । मेल दादरवर मिळती ना ॥
नकळे मग या चंचल मना । काय कल्पना उठत्या तें ॥१२९॥

परी ते दिवसीं प्रयाणयोग । साधावा ऐसाच होता सुयोग ॥
ह्मणोन मध्यंतरीं हा कथाभाग। घडला मनाजोग अवचिता ॥१३०

तिकडे भाऊसाहेब दिक्षित । होतेच मार्गप्रतिक्षा करीत ॥
उदयीक नऊ दहाचे आंत । जाहलों शिरडींत सादर ॥ १३१ ॥

इसवी सन एकूणीससें दहा । वर्तमान हें घडलें पहा ॥
एक साठ्यांचाच वाडा तेव्हां । होता रहावयास उतारूंस॥१३२॥

टांग्यांतून उतरल्यावरी । दर्शनौत्सुक्य दाटलें अंतरीं ॥
कधीं चरण वंदीन शिरीं । आनंद लहरी उसळल्या ॥ १३३ ॥

इतुक्यांत साईचे परमभक्त । तात्या साहेब नूलकर विख्यात ॥
मशीदींतून आले परत । ह्मणती "त्वरित दर्शन घ्या ॥ १३४॥

"आलेच बाबा मंडळीनिशीं । वाडियाचे कोपऱ्यापाशीं ॥
"चला आधीं धूळ भेटीशीं । मग ते लेंडीसी निघतील ॥ १३५ ॥

"पुढें मग करा स्नान । बाबा जों येतात मागें परतोन ॥
"तेव्हां मग मशीदीस जाऊन । स्वस्थ दर्शन घ्या पुन्हां"॥ १३६ ॥

ऐसें ऐकुन धाई धाई । धांवलों बाबा होते त्या ठाईं ॥
धुळींत घातलें लोटांगण पाईं । आनंद न माई मनांत॥ १३७ ॥

नाना साहेब सांगून गेले । त्याहून अधिक प्रत्यक्ष पाहिलें ॥
दर्शनें म्या धन्य मानिलें। साफल्य झालें नयनाचें ॥ १३८ ॥

कधीं ऐकिलो नाहीं देखिली । मूर्ति पाहूनि दृष्टि निवाली ॥
तहान भूक सारी हरपली । तटस्थ ठेलीं इंद्रियें ॥ १३९ ॥

लाधलों साईचा चरणस्पर्श । पावलों जो परामर्ष ॥
तोच या जीवाचा परमोत्कर्ष । नूतन आयुष्य तेथुनी ॥ १४० ॥

ज्यांचेनि लाधलों हा सत्संग। सुखावलों मी अंग प्रत्यंग ॥
तयांचे ते उपकार अव्यंग। राहोत अभंग मजवर ॥ १४१ ॥

ज्यांचेनि पावलों परमार्थातें । तेच कीं खरें आप्त भ्राते ॥
सोयरे नाहींत तयां परते। ऐसें निज चित्तें मानीं मी ॥१४२॥

केवढा तयांचा उपकार। करूं नेणें मी प्रत्युपकार ॥
म्हणोनि केवळ जोडुनि कर । चरणीं हें शीर ठेवितों ॥ १४३ ॥

साई दर्शन लाभ घडला । माझिया मनींचा विकल्प झडला ॥
वरी साईसमागम घडला। परम प्रकटला आनंद ॥ १४४ ॥

साई दर्शनीं हीच नवाई । दर्शनें वृत्तीस पालट होई ॥
पूर्व कर्माची मावळे सई । वीट विषयीं हळुहळु ॥ १४५ ॥

पूर्व जन्मींचा पापसंचय । कृपावलोकनें झाला क्षय ॥
आशा उपजली आनंद अक्षय। करितील पाय साईचे ॥ १४६ ॥

भाग्यें लाधलों चरणमानस । वायसाचा होई-न हंस ॥
साई महंत संतावतंस । परमहंससद्योगी ॥ १४७ ॥

पाप ताप दैन्य विनाशी । ऐसिया साईच्या दर्शनेसी ॥
पुनित आज जहालों मी बहुवसी । पुण्यराशी समागमें ॥१४८॥

पूर्वील कित्येक जन्मांच्या गांठी । ती ही साईमहाराज भेटी ॥
हा साई एक मीनलिया दृष्टी । सकल सृष्टी साईरूप ॥१४९॥

येतांच शिरडीस प्रथम दिवशीं । बाळासाहेब भाट्यापाशीं ॥
आरंभ झाला वादावादीशीं । गुरु काशासी व्हावा कीं ॥१५०॥

बुडवून अपुली स्वतंत्रता । ओढूनि घ्यावी कां परतंत्रता ॥
जेथें निज कर्तव्यदक्षता । काय अवश्यकता गुरूची ॥१५१॥

ज्याचें त्यानेंच केलें पाहिजे । न करी त्यास गुरुनें काय कीजे॥
न हालवितां हात पाय जो निजे । तयास दीजे काय कवणें॥१५२

हाच माझा पक्ष ऋजू । प्रतिपक्षाची विरुद्ध बाजू ॥
दुराग्रहाचाच तो तराजू । वाद माजून राहिला ॥ १५३ ॥

अंगीं दुर्धर देहाभिमान । तेणेंच वादावादीचें जनन ॥
अहंभावाची ही खूण । नाहीं त्यावीण वाद जगीं ॥ १५४ ॥

प्रतिपक्षाचें निश्चित मत । हो का पंडित वेद पारंगत ॥
पुर्वानुग्रहाव्यतिरिक्त । पुस्तकी मुक्त केवळ तो ॥ १५५ ॥

दैव थोर कीं कर्तृत्व थोर । वाद चालला हा घनघोर ॥
केवळ दैवावर टाकून भार । काय हो होणार मी ह्मणे ॥१५६॥

तंव बोले विरुद्ध पक्षकार । होणारासि नाहीं प्रतिकार ॥
होष्यमाण नाहीं टळणार । मी मी म्हणणार भागले ॥ १५७ ॥

दैवापुढें कोण जाई । एक करितां एक होई ॥
ठेवा तुमची ही चतुराई । अभिमान ठायीं पडेना ॥ १५८ ॥

मी ह्मणे हो ह्मणतां कसें हें । करील त्याचेंच सर्व आहे ॥
आळशापरी बैसून राहे । दैव साहे कैसें तें ॥ १५९ ॥

" उद्धरेदात्मनात्मानं." । गर्जे स्वयें स्मृति वचन ॥
त्याचा अनादर करून । तरून जाणें अशक्य ॥ १६० ॥
हें ज्याचे त्यानेंच करावें लागे । लागावें किमर्थ गुरूचे मागें ॥
आपण असल्यावीण जागे । गुरूनें भागे कैसेनी ॥ १६१ ॥
आपुली सदसद्विचार बुद्धि । आपुलें साधन चित्तशुद्धि ॥
तें झुगारुनि देईल जो कुबुद्धि । गुरु काय सिद्धि देई त्या ॥१६२॥
या वादाचा अंत नाहीं । निष्पन्न कांहीं जाहलें नाहीं ॥
चित्त स्वास्थ्यास अंतरलों पाहीं । हेच कमाई त्यां केली ॥१६३॥
ऐसा वाद घालितां घालितां । कोणीही ना तिळभर थकतां ॥
ऐशा दोन घटका लोटतां । वाद आटपता घेतला ॥ १६४ ॥
पुढें मंडळी समवेत । आह्मी जातों जों मशीदींत ॥
बाबा काका साहेबांप्रत । पारिसा पुसत काय तें ॥ १६५ ॥
'काय चाललें होतें वाड्यांत । वाद कशाचा होता भांडत ॥
'काय ह्मणाले हे हेमाडपंत' । मजकडे पाहत बोलले ॥१६६॥
वाड्यापासून मशीदीपर्यंत । मध्यंतरी अंतर बहुत ॥
बाबांस कळलें कैसें हें वृत्त । आश्चर्य चकित मी मनीं ॥१६७॥
असो ऐसा मी वाग्बाण-हत । जाहलों निःशब्द लज्जावनत ॥
पहिल्याच भेटीस कीं हे अनुचित । घडलें अविहित मजकरवी॥१६८
हें हेमाडपंतनामकरण । प्रातःकालींचा वाद या कारण ॥
तेणेंच बाबांस हेमाडस्मरण । मनीं मी खूण बांधिली ॥१६९॥
देवगिरीचे राजे यादव । हेच ते दौलताबादींचे जादव ॥
तेरावे शतकीं राज्य वैभव । वाढविलें गौरव महाराष्ट्राचें ॥१७०॥

"प्रौढ प्रतापचक्रवर्ती"[1] । महादेव नामा भूपती ॥
पुतण्या तयाचा पुण्यकीर्ती । विक्रमें प्रख्याती पावला ॥१७१॥
तोही यदुवंश चूडामणी । रामराजा राजाग्रणी ॥
मंत्री या उभयांचा बहुगुणी । सर्व लक्षणी हेमाद्री ॥ १७२॥
तो धर्मशास्त्र ग्रंथकार । ब्रह्मवृन्दार्थ परम[2] उदार ॥
आचार व्यवस्था संगतवार । आरंभीं रचणार हेमाद्री ॥१७३॥
व्रतदानतीर्थमोक्षखाणी । नामें 'चतुर्वर्गचिंतामणी'[3] ॥
ग्रंथ रचिला हेमाद्रीनीं । विख्यात करणी तयाची ॥ १७४ ॥
गीर्वाण भाषेंत हेमाद्रिपंत । तोच प्राकृतीं हेमाडपंत ॥
मुत्सद्दी राजकारण निष्णात । होता विख्यात ते काळीं॥१७५॥
परी तो वत्स मी भारद्वाज गोत्री । तो पंच मी तीन प्रवरी॥
तो यजुर्मी ऋग्वेदाधिकारी । तो धर्मशास्त्री मी मूढ ॥१७६॥
तो माध्यंदिन मी शाकल । तो धर्मज्ञ मी बाष्कल ॥
तो पंडित मी मूर्ख अकुशल । कां मज पोकळ ही पदवी ॥१७७॥
तो राजकारण धुरंधर मुत्सद्दी । मी अल्पमती मंदबुद्धि ॥
त्याची राजप्रशस्ति प्रसिद्धि । ओवीन साधी मज घडे॥१७८॥
तो ग्रंथकारकलाभिज्ञ । मी तो ऐसा ठोंबा अज्ञ ॥
तो धर्मशास्त्र विशारद सूज्ञ । मी अल्पप्रज्ञ हा ऐसा ॥ १७९ ॥

---

१ पंढरपूर येथें शके ११९२ प्रमोदनाम संवत्सर या मितीचा एक कोरीव लेख आहे त्या लेखांत या महादेव भूपतीस हें विशेषण योजिलेलें आहे.

२ हेमाडपंतानें रोज शेकडों ब्राह्मण जेऊं घालावेत अशी त्याची आख्या आहे.

३ ज्याच्यांत व्रत, दान, तीर्थ आणि मोक्ष या चार प्रकरणांचें सविस्तर विवेचन केलें आहे, असा हा चतुर्वर्ग चिंतामणि नामक ग्रंथ आहे.

४ या ओवीचें हेमाडपंतांचें एक संस्कृत काव्य आहे.

तयाचा 'लेखनकल्पतरू'[1] । नाना चित्रकाव्यांचा आकरू ॥
मी हे ऐसें बाबांचें लेकरूं । येईना करूं ओवी ही ॥ १८० ॥

गोरा चोखा सांवता माळी । निवृत्ति ज्ञानोबा नामादि सगळी ॥
भागवतधर्मप्रवर्तक मंडळी । उदयास आली ये काळीं ॥१८१॥

पंडित बोपदेव विद्वन्मणी । चमके जयाचे सभांगणीं ॥
तेथेंच हेमाडपंत राजकारणी । ख्याती गुणिगणीं जयाची ॥१८२॥

तेथून पुढें उत्तरेहूनी । उतरल्या या देशीं फौजा यावनी[2] ॥
जिकडे तिकडे मुसलमानी । अम्मल दक्षिणी मावळला ॥१८३॥

उगाच ना या पदवीचें दान । चतुराईचा हा सन्मान ॥
वादावादीवरी हा वाग्बाण । अभिमान खंडण व्हावया ॥१८४॥

होऊनि अर्ध्या हळकुंडे पिंवळें । उगीच योग्यतेवीण जो बरळे ॥
तया माझिये उघडिले डोळे । घालून वेळेवर अंजन ॥१८५॥

असो ऐसें हें पूर्वोक्त लक्षण । साई मुखोदित विलक्षण ॥
प्रसंगोचित सार्थ नामकरण । तें म्यां भूषण मानिलें ॥१८६॥

कीं यांतून मज लाधो शिक्षण । वादावादी हें कुलक्षण ॥
स्पर्शोनि मज एकही क्षण । परम अकल्याणकारी तें ॥१८७॥

गळूनि जावा वादाभिमान । एतदर्थ हें अभिधान ॥
जेणें आमरण रहावें भान । नित्य निरभिमान असावें ॥१८८॥

राम दाशरथी देव अवतारी । पूर्ण ज्ञानी विश्वासीं तारी ॥
अखिल ऋषिगणमानसविहारी । चरण धरी वसिष्ठाचे ॥१८९॥

---

१ हेमाडपंतांच्या या 'लेखन कल्पतरू' नामक ग्रंथांत त्यांच्या मराठी काव्य-रचनेच्या विविधत्वाबद्दल उल्लेख 'आनंद' मासिक पुस्तकाच्या एप्रील १९२३ च्या अंक १०-१ पृ. ४१४ वर पहा.

२ यवनांच्या.

कृष्ण परब्रह्माचें रूपडें । तयासही गुरु करणें पडे ॥
सांदीपनीच्या गृही लांकडें । सोसूनि सांकडें वाहिलीं ॥१९०॥
तेथें माझी काय मात । वादावादी करावी किमर्थ ॥
गुरुवीण ज्ञान वा परमार्थ । नाहीं हा शास्त्रार्थ दृढ केला॥१९१॥
वादावादी नाहीं बरी । नको कुणाची बरोबरी ॥
नसतां श्रद्धा आणी सबूरी । परमार्थ तिळभरी साधेना ॥१९२॥
हेंही पुढें आलें अनुभवा । ये रीती या नामगौरवा ॥
प्रेम पुरःसर निजसद्भावा । शुद्ध स्वभावा आदरिलें ॥१९३॥
आतां असो हें कथानक । स्वपक्षपरपक्षविच्छेदक ॥
वाद प्रवाद निवर्तक । सर्वांसही बोधक समसाम्यें ॥१९४॥
असो ऐसें हे ग्रंथप्रयोजन । अधिकारीअनुबंधनेंदर्शन ॥
ग्रंथकाराचें नामकरण । कथन श्रवण करविलें ॥ १९५ ॥
पुरे आतां हा अध्याय विस्तार । हेमाड साई चरणीं सादर॥
पुढें यथानुक्रम कथा सविस्तर । श्रवणतत्पर व्हावें जी ॥१९६॥
साईच अपुली सुखसंपत्ती । साईच अपुली सुखसंवित्ती ॥
साईच अपुली परम निवृत्ति । अंतिम गती श्रीसाई ॥१९७॥
साई कृपेचिया कारणें । साई चरित्र श्रवण करणें ॥
तेणेंच दुस्तर भवभय तरणें । कलिमल हरणें निर्मूळ॥१९८॥
इति श्री संतसज्जन प्रेरिते । भक्त हेमाडपंत विरचिते ॥
श्री साईसमर्थ सच्चरिते । कथा प्रयोजन नामकरणं
नाम द्वितीयोध्यायः संपूर्णः ॥
श्रीसद्गुरु साईनाथार्पणमस्तु शुभंभवतु ॥